

Avrupa'daki Göç Politikalarının Tarihsel Süreçteki Dönüşümü Çerçevesinde Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın Konumu

Gökhan ADIGÜZEL* 

ÖZ

Batı Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu yıkımı düzeltmek adına bir taraftan ekonomik bir atılım gerçekleştirirken diğer taraftan demokrasi ve liberal değerler ekseninde siyasi ve toplumsal yapısını yeniden inşa etmeye çalışmıştır. 1950'li yıllarda Batı Avrupa ülkeleri, ekonomik zorunluluklar nedeniyle göç hareketleri konusunda özgürlükçü bir yaklaşım benimsemiştir. Fakat bu yaklaşım, 1970'li yıllardaki ekonomik durgunluk döneminde değişmiş ve güvenlikçi eğilimler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlar, Soğuk Savaş sonrası artan düzensiz göç ve sığınma hareketliliği nedeniyle devam etmiş ve 2010'lu yıllardaki sığınmacı krizi ile had safhaya çıkmıştır. AB tarafından izlenen güvenlikçi politikaların en önemli yansımalarından birisi 2013 yılında Türkiye ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması'dır. Çalışma, Avrupa'daki göç politikalarının dönüşüm sürecinde AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın konumunu düşünsel ve tarihsel bağlamda değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada yasal düzenlemeler, anlaşmalar ve izlenen politikalar gibi teoriden daha çok pratiğe yaslanan faktörleri konu alan kurumsal yaklaşımından faydalanılmıştır. Çalışma AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın düşünsel ve tarihsel alt yapısını analiz eden özgün katkıyla literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışmanın sonucuna bakıldığında, Avrupa'da göç konusunda izlenen politikaların demokratik ve liberal değerlerden uzak olduğu ve güvenlikçi yaklaşımların daha ağır bastığı görülmektedir. AB'nin Türkiye'ye otoriterlik ve insan hakları konusunda eleştiri yaptığı bir dönemde imzalanan Geri Kabul Anlaşması, AB'nin göç konusundaki pragmatist tutumunu göstermekle birlikte küresel ölçekteki imajını zayıflatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Göç Hareketleri, Özgürlükçü Yaklaşım, Güvenlikçi Yaklaşım, Geri Kabul Anlaşması, Türkiye.

The Position of the Readmission Agreement Between the European Union and Türkiye in the Context of Historical Transformation of Migration Policies in the Europe

ABSTRACT

After the devastation of the Second World War, the Western European countries endeavored to rebuild their political and social structures in alignment with liberal and democratic values while concurrently pursuing economic development. In the 1950s, the Western European countries followed a liberal-oriented approach about migration policies because of economic imperatives. However, this approach started to change owing to economic recessions in the 1970s and the restrictive policies prevailed. The restrictive policies continued after the end of the Cold War and reached their peak during the refugee crisis in the 2010s. One of the most important indicators of the restrictive policies in the EU was the Readmission Agreement that was signed with Türkiye in 2013. This study aims to evaluate the EU-Türkiye Readmission Agreement within the historical and intellectual context of the transformation of migration policies in Europe. The study utilises the institutionalist approach which focuses on factors such as legal regulations, agreements and policies. The study aims to contribute to the literature by analyzing the intellectual and historical background of the Readmission Agreement between the EU and Türkiye. The study concludes that migration policies in Europe diverge significantly from democratic/liberal values and are instead dominated by a security-oriented approach. The Readmission Agreement, signed at a time when the EU was criticizing Turkey for authoritarianism and human rights abuses, demonstrates the EU's pragmatic attitude towards migration. Additionally, these policies weaken the EU's position on a global scale.

Keywords: Europe, Migration Movements, Liberal Approach, Security Approach, Readmission Agreement, Türkiye.

* **Corresponding Author/Sorumlu Yazar,** Dr., İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye/ Ph.D., İstanbul University, İstanbul, Türkiye, gokhan.adiguzel@goc.gov.tr

Makale Gönderim ve Kabul Tarihleri/Article Submission and Acceptance Dates: 25.08.2023-25.09.2024

Citation/Atfı: Adigüzel, G. (2025). Avrupa'daki göç politikalarının tarihsel süreçteki dönüşümü çerçevesinde Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki geri kabul anlaşması'nın konumu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 56, 1-18. <https://doi.org/10.52642/susbed.1349248>

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License



1. Giriş

Günümüz dünyasının siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan en önemli meselelerinden birisi göçtür. Çok uluslu imparatorlukların dağılıp, ulus devletlerin oluşmaya başlamasıyla birlikte günümüzdeki göç olgusu daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Ulus devlet yapısının modern toplumların temel kurumlarından birisi olmasıyla birlikte uluslararası anlamda “yurttaş” ve “yabancı” kavramları üzerinden bir inşa süreci başlamıştır (Bartram, Poros & Monforte, 2017). Ulus devlet olarak adlandırılan siyasi yapının ya da ulus olarak adlandırılan homojen siyasal topluluğun dışında kalan kişilerin kalıcı ya da geçici olarak bu yapıya dâhil olmasıyla birlikte günümüzdeki göç ve göç literatürü oluşmaya başlamıştır. Vatandaşlık, pasaport, vize, sınır geçişleri, ikamet, mültecilik vb. gibi kavramlar ya da uygulamalar, ulus devletlerin uluslararası sistem üzerindeki hâkimiyeti arttıkça gündeme gelmeye başlamıştır (İçduygu, 2014, s. 27-34). Bu süreç özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hız kazanmış ve günümüzdeki göç hukukunun ve göç literatürünün temelleri bu dönemde atılmaya başlanmıştır.

Savaş nedeniyle ciddi bir tahribat ve yıkım yaşayan Avrupa, 1950'li yıllardan itibaren Avrupa Birliği'nin (AB) temellerini aşamalı bir kurumsallaşma ile atmaya başlamış ve uzun bir barış döneminin içerisine girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yaptığı Marshall yardımları ve 1951 yılında Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, Fransa ve Almanya'dan oluşan altı devlet ile birlikte başlayan birlik kurma girişimleri, Avrupa'da siyasi istikrarın ve ekonomik refahın gelişiminin önünü açmıştır. Bu sürecin doğal bir neticesi olarak Avrupa, özellikle 1950'li yıllardan itibaren göç konusunda dünyadaki en önemli çekim merkezlerinden birisi haline gelmiştir. AB'ye bağlı Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan 2020 istatistiklerine göre (European Commission, 2020), AB vatandaşı olmayan 23 milyon yabancı birlik sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu sayının içerisinde AB üyesi herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanmış kişilerin bulunmadığı düşünüldüğünde, 23 milyon önemli bir sayıdır.

AB ile 2013 yılında Geri Kabul Anlaşması imzalayan Türkiye, 2010'lu yıllarda yakın coğrafyasında yaşanan siyasi ve toplumsal gelişmeler neticesinde göç hareketleri konusunda odak haline gelen ülkelerden birisi olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı göç sürecine tarihsel olarak bakıldığında, ulus devlet oluşturma çabalarının ortaya çıktığı yirminci yüzyılın başlarına gitmek gerekmektedir. İçduygu (2014, s. 48), Türkiye'deki modernleşme/ulus devlet ve uluslararası göç ilişkisi açısından üç farklı tarihsel dönemden bahsetmektedir: 1923-1950 arası dönem, 1950-1980 arası dönem ve 1980'den günümüze kadar uzanan süreç. Birinci dönem, 1923'te başlayan ve cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ulus devletin temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde mevcut devletin sınırları dışında kalmış Müslüman ve Türk nüfusun Türkiye'ye göç etmesi ve nüfusun homojenleştirilmesi amaçlanmıştır (İçduygu, 2010, s. 25-26). Bu politikaların en somut yansımaları mübadele anlaşmaları ve 1934 İskan Kanunu'dur. 1923 ile 1950 yılları arasındaki dönemin en belirgin özelliği Türk soylu ve Türk kültürüne yakın göçmenlerin Türkiye'ye göç etmelerine yönelik yaklaşımdır. 1950-1980 yılları arasını kapsayan ikinci dönem, modernleşmenin ve ulus devlet anlayışının derinleştirilmeye çalışıldığı yıllardır. 1980'li yıllardan itibaren ise, özellikle küreselleşme ve yakın coğrafyadaki istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye'nin aldığı göçün hem içeriği hem de hacmi değişmeye başlamıştır. Özellikle uluslararası alandaki İran Devrimi, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali, Irak'taki Saddam yönetimi, Yugoslavya'nın parçalanması ve Arap Ayaklanmaları gibi gelişmeler Türkiye'nin göç politikalarını doğrudan etkilemiştir (Güler, 2021, s. 9). Türk soylu ve Türk kültürünü merkezine alan göç politikaları ilk olarak 1980'li yılların başında İran'dan gelen göç hareketleriyle dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümün en belirgin örneği ise 2010'lu yıllarda Suriye'den gelen göç hareketleri olmuştur. Yani 1980'li yıllarda başlayan Türkiye'nin göç karakterinin dönüşüm süreci, 2020'li yıllar itibarıyla devam etmektedir.

Literatür incelendiğinde, Avrupa'nın göç politikaları, Avrupa'ya yönelik göç hareketleri, geri kabul anlaşmaları ve AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'na dair çeşitli analizler yapıldığı görülmektedir. Bu çalışma her şeyden önce bir boşluğu doldurmaktan çok, mevcut literatüre özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu minvalde çalışmanın literatür içerisindeki özgün değeri, AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın Avrupa'daki tarihsel ve düşünsel arka plan çerçevesinde ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Yine Avrupa'da göç hareketlerine yönelik güvenlikçi ve özgürlükçü eğilimlerin kuramsal alt yapısıyla birlikte ele alınması, literatüre önemli bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Çalışma, hem ulus devletlerin hem de AB'nin göç politikaları ile yakından ilgilidir. AB'nin aldığı kararlar, anlaşmalar ve sözleşmeler ile devletlerin izlediği politikalar çalışmada önemli bir yer tutmaktadır. Bu

anlamda çalışmada yasal düzenlemeler, yasal yetki dağılımı ve izlenen politikalar gibi siyasi alanı etkileyen faktörlere dikkat çeken kurumsalcı yaklaşımdan faydalanılmıştır. Bu yaklaşım, teoriden daha çok pratiğe ve yaşanan gerçekliğe yaslanmaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan istatistikler, analizi destekleyen önemli veriler sunmuştur.

Çalışmanın amacı, Avrupa'da göç hareketlerinin ve göç politikalarının dönüşüm süreci bağlamında AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın konumunu ortaya koymaktır. Yani Avrupa'daki göç politikalarının dönüşümü dikkate alındığında, AB-Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın ifade ettiği anlam daha somut hale gelecektir. Bununla birlikte Avrupa'da göçe yaklaşımın dönüşüm sürecinde güvenlikçi yaklaşımlar ile özgürlükçü yaklaşımlar arasındaki gerilimin düşünsel ve tarihsel analizi amaçlanmaktadır. Avrupa'da izlenen göç politikalarında dönemsel olarak farklılıklar var mıdır? Avrupa'nın göç hareketlerine bakışında demokratik ve liberal değerler her zaman ağır basmakta mıdır? Göçe mevcut yaklaşımların düşünsel zemininde ne vardır? Geri kabul anlaşmalarının uygulanması hangi yaklaşımların bir sonucudur? gibi soruların cevapları çalışmada verilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede içerisinde çalışmada, ilk olarak, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da göç meselesini etkileyen temel unsurların neler olduğu izah edilecektir. Avrupa'daki göç politikalarının dönüşümünü tespit edebilmek için özellikle savaş sonrası gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir. Bu noktada liberal ve demokratik değerler çerçevesinde ortaya çıkan Cenevre Sözleşmesi, ekonomik atılım ile birlikte gelişen refah devlet anlayışı ve sömürge bölgeleriyle devam eden etkileşim Avrupa'da göç hareketlerini ve göç politikalarını etkileyen önemli unsurlardır. Ardından, AB'nin izlediği göç politikalarının 1950'li yıllardan günümüze dönemsel olarak nasıl değiştiği ve güvenlikçi-özgürlükçü yaklaşımlar çerçevesinde bu değişimin arka planında neler olduğu değerlendirmeye alınacaktır. Burada üçlü bir dönemselleştirme yapılarak Avrupa'daki göç politikalarının dönüşümünü etkileyen gelişmeler ele alınacaktır. Bu çalışmanın özgün değerini ortaya koyabilmek açısından 1950'li yıllardan 2010'lu yıllara kadar gelen süreçte Avrupa'da izlenen göç politikalarının tarihsel arka planını anlamak gerekmektedir. Bu arka plan içerisinde Avrupa'daki göç politikalarının dönüşüm aşamaları ve dönüşüme neden olan gerekçeler kapsamlı şekilde analiz edilmelidir. Mevcut politikaların oluşturduğu gerilimli ilişki, bu analiz çerçevesi içerisinde anlamlı hale gelmektedir. Sonrasında, 2013 yılında AB-Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması ele alınacaktır. Bu bölümde, Avrupa'da politik bir enstrüman olarak geri kabul anlaşmalarının konumu ve ortaya çıkma gerekçeleri açıklanacaktır. Ayrıca mevcut yaklaşımlar çerçevesinde Türkiye ile yapılan Geri Kabul Anlaşması'nın arka planı, içeriği ve etkileri değerlendirmeye alınacaktır. Son bölümde ise, AB'nin göç politikaları bağlamında Avrupa'da ortaya çıkan mevcut yaklaşımların düşünsel arka planı ortaya koyulacaktır. Bu bölümde, AB'nin kurumsallaşma süreci ve göç politikaları açısından yaptığı antlaşmalar ve düzenlemeler kurumsalcı yaklaşım ışığında değerlendirilecektir.

2. Avrupa'daki Göç Sürecini Etkileyen Temel Unsurlar

Totaliter yönetimlerin yol açtığı İkinci Dünya Savaşı'ndaki yıkımın izlerini silebilmek adına savaş sonrası özellikle Batı Avrupa ülkeleri, hem zihinsel anlamda hem de pratik olarak bir dönüşüm çabası içerisine girmiştir. Avrupa ülkeleri, özellikle 16. ve 17. yüzyıllardan itibaren ekonomik ve askeri olarak gelişmelerinin bir sonucu olarak dünyanın farklı bölgelerinde sömürge ilişkileri oluşturmuştu. Bu sömürge ilişkileri Afrika, Asya ve Amerika kıtalarının çok farklı bölgelerine kadar uzanmıştı. Bu ilişkiler vasıtasıyla Avrupa ile bu bölgeler arasında din, dil, kültür, ekonomi ve siyasi anlamda kolonyal bağlar geliştirilmiştir. Savaş sonrası Avrupa ülkelerinin bu sömürge bölgelerinden çekilme süreci başlasa da aradaki kolonyal bağlar nedeniyle bu ilişki özellikle göç hareketleri çerçevesinde devam etmiştir. Diğer taraftan totaliter yapıların oluşturduğu yıkımın izlerini silebilmek adına Avrupa'daki yeni yönetimler daha liberal ve demokratik bir zemin üzerine inşa edilmekteydi. ABD öncülüğündeki Marshall yardımları, Federal Almanya'daki işgal anayasası, ABD ve Sovyetler Birliği merkezli iki kutuplu dünya ve Avrupa'daki birlik kurma girişimi gibi gelişmeler çerçevesinde Avrupa'nın izleyeceği yeni güzergâh netleşmeye başlamıştı. Liberal haklar ve demokrasi bağlamında oluşturulan yeni rota Avrupa'nın göç konusundaki politikalarına da doğrudan sirayet etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da göç hareketlerini etkileyen unsurları analiz eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Bade, 2003; Castles & Miller, 2008; Geddes & Scholten, 2016; Fassmann, 2009; Lucassen,

2019). Bu analizlerde Avrupa'nın koloni geçmişi, ekonomik atılım ve işgücü göçleri, birliğin temellerinin atılması, demokratik ve liberal değerler ve refah devlet anlayışı gibi farklı unsurlar ele alınmaktadır. Avrupa'daki göç hareketleri ve göç rejimine ilişkin önemli analizlerde bulunan Lucassen (2019, s. 519), Nazi Almanyası'nın yenilmesi ve savaşın sona ermesinin ardından Avrupa'da yeni bir göç rejiminin gelişmeye başladığını belirtmektedir. Buna göre, oluşan bu yeni göç rejiminin altında yatan bazı önemli gelişmeler/etkenler vardır. Bunlar; Avrupa'nın sömürgeleştirdiği ülkelerden çekilmeye başlaması ve sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanması, 1951 yılında imzalanan ve liberal değerler ekseninde mültecilerin hukuki statüsünü tanımlayan Birleşmiş Milletler (BM) Cenevre Sözleşmesi ve Avrupa'da uygulanan refah devlet modelinin başarıya ulaşması ve eşitlik anlayışıdır. Lucassen, bu üç gelişmenin Avrupa'daki göç dinamiklerini değiştirdiğini, artık göçmenler ve onların ikamet izni süreciyle ilgili somut gelişmelerin yaşandığını belirtmiştir. Avrupa'daki göç hareketlerinin ve göç politikalarının gelişim sürecini daha iyi anlamak açısından bu üç gelişmeye ayrıntılı olarak göz atmak faydalı olacaktır.

Avrupa'daki göç politikalarını inceleyen bir çalışma, kapsamlı bir analiz sunabilmesi açısından savaş sonrası yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik dönüşümü dikkate almak durumundadır. Avrupa'da politik alanda totaliter yapılar tamamen tasfiye olmuş ve liberal/demokratik değerler eksenindeki düşünceler ağırlık kazanmıştır. Bu sürecin Avrupa'daki göç politikaları açısından en önemli yansıması, 1951 yılında mültecilerin haklarını düzenlemek amacıyla çok uluslu olarak imzalanan BM uhdesindeki Cenevre Sözleşmesi'dir. BM çatısı altında imzalanan bu sözleşme, özellikle Avrupa'daki göç politikaları açısından önemli bir dönüşümü simgelemektedir. Bu sözleşme, başlangıçta Avrupa'daki mültecileri korumak adına ortaya çıkmış olsa da yalnızca Avrupa'ya özgü değildir ve uluslararası alanda uygulanmaktadır. Diğer taraftan ekonomik alanda yaşanan dönüşüm, Avrupa'da refah devlet anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemdeki ekonomik atılım ve gelişen refah devlet anlayışı göç hareketleri açısından Avrupa'yı cazip bir konuma getirmiştir. Avrupa'nın bu cazip konumu günümüzde de devam etmektedir. Savaş öncesi dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde önemli koloni ilişkileri olan İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin savaştan sonra bu rolleri zayıflamıştır. Bu ülkeler sömürgelerden çekilmeye başlasa da bu bölgelerle olan bağları özellikle göç hareketleri vasıtasıyla devam etmiştir. Yani sömürgelerle olan ilişkiler, Avrupa'daki göç hareketleri ve politikaları bağlamında her zaman önemli bir öge olmuştur. Avrupa'da göç politikaları açısından yaşanan dönüşümü değerlendirebilmek için özellikle bu üç gelişmenin analiz çerçevesinde yer alması gerekmektedir.

2.1. Sömürgelerden Çekilme Süreci

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'ya yönelik farklı etkenler çerçevesinde göç hareketleri meydana gelmiştir. Bunlardan bir tanesi, Avrupa ülkelerinin deniz aşırı bölgelerde oluşturduğu kolonyal bağlantılar nedeniyle oluşan göç hareketleridir. Avrupa ülkelerinin dünyanın farklı bölgelerinde kurduğu kolonyal yönetimler savaş sonrası hızla çökmeye başlamıştır. Başlangıçta Asya kıtası sonrasında Afrika kıtasındaki koloni yönetimleri ya barışçıl müzakerelerle ya da kanlı savaşlar neticesinde özgürlüğüne kavuşmuştur. Bade'ye göre (2003), kolonilerin dağılma süreci Avrupa'ya yönelik iki türlü göç hareketlerine neden olmuştur. Birincisi, koloni yönetimlerinde görev yapan Avrupa kökenli sivil ya da askeri görevlilerin kendi ülkelerine geri dönüşleri şeklindedir. İkincisi ise, Avrupa kökenli olmayan fakat kolonyal yönetimlerde görev alan yerli insanların ya da kolonyal yönetimlere yakın olan etnik ve dini grupların bağlantılı oldukları Avrupa ülkelerine göç etmesi şeklindedir.

Bu süreçte Fransa, Birleşik Krallık, Hollanda, Belçika ve Portekiz'in Güney ve Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki sömürgelerinden milyonlarca Avrupa kökenli kamu çalışanı ve asker ile koloni bölgelerindeki yerli insan Avrupa'ya göç etmiştir. Kolonilerin bağımsızlığını kazanmaya başladığı süreçte, Batı Avrupa ülkelerine bu bölgelerden yaklaşık 7 ya da 8 milyon civarı insan göç etmiştir (Bade, 2003, s. 222; Lucassen, 2019, s. 520). Bu göç hareketlerinin çoğunluğu ise Birleşik Krallık ve Fransa'ya gerçekleşmiştir. Afrika ve Asya Pasifik bölgesindeki kolonilerden Fransa'ya yönelik yoğun göç hareketleri olmuştur. Fransa ile kolonileri arasında, işgücü antlaşmalarının dışında düzenli olarak bir göç hareketi meydana gelmiştir. Cezayir Savaşı'nın ilk beş yılında Fransa'ya ortalama her yıl 300 bin civarı insan göç etmiş ve bu göç hareketleri Cezayir'in bağımsızlığına kadar devam etmiştir (Fassmann, 2009, s. 27). Bununla birlikte, Cezayir'in yerlisi olan birçok insan İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransa'ya göç

etmeye başlamış, burada çalışıp Fransız vatandaşlığı almıştır. Diğer taraftan Birleşik Krallık özellikle Güney Asya, Doğu Afrika ve Batı Hint adalarından yoğun göç hareketlerine maruz kalmıştır. Sömürge bölgelerinden gelen kişiler, normalde işletilen göç prosedürlerinden uzun süre muaf tutularak Birleşik Krallık sınırlarından giriş yapabilmişlerdir. Fakat Birleşik Krallık tarafından 1962 yılında çıkarılan bir yasa ile bu bölgelerden gelen göçlere bir sınırlama koyulmuştur. Sömürgeler ile kültürel, toplumsal ve siyasi bağları korumak adına kurulan İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı bölgelerden 1953 ile 1962 yılları arasında Birleşik Krallık topraklarına yaklaşık 391.000 insan göç etmiştir (Bade, 2003, s. 222). Sömürge bölgelerinden oluşan göç hareketleri zamanla azalmaya başlasa da gelen göçmenlerin sonraki kuşakları bu ülkelerde görünür toplumsal gruplar olarak varlıklarını sürdürmüştür. Sonraki yıllarda ise daha çok misafir işçi anlaşmaları ve sığınma gibi nedenlerle göç hareketliliği yaşanmıştır.

2.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi

Mültecilerin hukuki statüsünü düzenleyen BM uhdesindeki 1951 Cenevre Sözleşmesi, ilk etapta yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülkelerle sınırlı olarak ortaya çıksa da evrensel bir boyut kazanmıştır. Boswell (2000, s. 539), mültecilerin bireysel haklarını korumayı öngörmesi nedeniyle 1951 Cenevre Sözleşmesinin evrensel liberal değerleri temsil ettiğini belirtmektedir. Bu sözleşmede mültecinin tanımı: "İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi" olarak yapılmıştır (IOM Göç Terimleri Sözlüğü, 2009, s. 43).

1967 Bellagio protokolü ile genişletilen Cenevre Sözleşmesi, her ne kadar ırk, din, milliyet veya siyasi görüşü nedeniyle endişesi olan kişilere korunma ihtiyacı ve mültecilik öngörse de kişilerin taleplerinin değerlendirilmesi noktasında her bir ülkenin sözleşmenin uygulanmasına yönelik siyasi yaklaşımları farklılaşabilmektedir (Bartram, Poros & Monforte, 2017, s. 232). Bu noktada ülkelerin dünya siyasetindeki öncelikleri, coğrafi konumu ve göç hareketlerine yaklaşımı gibi unsurlar farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi kısıtlama ile taraf olmuş ve yalnızca Avrupa Konseyi üyesi ülke vatandaşlarına bu korumadan yararlanma hakkı sağlayacağını taahhüt etmiştir. Adıgüzel'e göre (2016, s. 6-7), coğrafi kısıtlama uluslararası korumadan yararlanmak isteyen kişilere kalıcı çözümler sağlanması yönünde bir engel teşkil etmemektedir. Çünkü Türkiye, güvenli üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar gelen sığınmacılara koruma sağlamaktadır. Fakat bu konu AB ile Türkiye arasındaki görüşmelere konu olmuş, 2001 İlerleme Raporunda Türkiye'nin coğrafi sınırlama ile ilgili uygulamaları eleştirilmiş ve kaldırılması yönünde istekleri bildirilmiştir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2001). 2005 ve 2007 İlerleme Raporları'nda da coğrafi sınırlama ile ilgili talepler yenilenmiş, buna karşılık Türkiye coğrafi sınırlamanın kaldırılmasını 2012'ye ertelemesi nedeniyle AB ve farklı uluslararası örgütlerden çeşitli eleştiriler almıştır (İçduygu, 2014, s. 260). Türkiye'de coğrafi sınırlama halihazırda devam etmekle birlikte Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki istikrarsızlıklar ve düzensiz göçün kamuoyunda oluşturduğu etki değerlendirildiğinde coğrafi sınırlamanın kaldırılmasını yakın bir gelecekte beklememek gerekmektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin Avrupa'daki uygulamalarına bakıldığında, 1980'li yıllara kadar Avrupa'ya diğer kıtalardan geniş mülteci hareketlerinin oluşmadığı görülmektedir (Lucassen, 2019, s. 521). Bu durum 1980'li yılların sonunda, Soğuk Savaşın bitiş süreciyle birlikte değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, Doğu Avrupa ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması, ABD ve Batılı güçlerin Orta Doğu ve Afrika'daki askeri müdahaleleri ve bu bölgelerde oluşan siyasi istikrarsızlıklar gibi gelişmeler neticesinde Batı Avrupa'ya doğru sığınmacı akışı meydana gelmiştir. Lucassen (2019, s. 521), bu süreci 1990 sonrası yıllar ve 2014-2017 yılları arasındaki dönem olarak iki periyoda ayırmaktadır. İletişim ve ulaşım ağlarının gelişmesi ve belli ülkelerde çıkan siyasi ve insani krizler gibi durumlar neticesinde Avrupa'ya doğru bir sığınma akışı meydana gelmesiyle 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanma pratiği ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki göç ve demokrasi arasındaki asıl tartışmalar ve eleştiriler de bu süreçte gündeme gelmiştir.

2.3. Refah Devlet Anlayışı

Lucassen tarafından Avrupa'daki göç rejiminin dönüşmesinin sebebi olarak görülen üçüncü gelişme, refah devleti anlayışının beklenmedik başarısı olmuştur. Savaş sonrası dönemde Batı Avrupa ülkeleri, Marshall yardımlarının da desteğiyle ciddi bir ekonomik gelişmenin içerisine girmiştir. Bu süreç, Avrupa

ekonomilerinin iş gücü ihtiyacını artırmış ve farklı bölgelerden yabancı misafir işçiler Avrupa'ya göç etmeye başlamıştır. Batı Avrupa ülkeleri, iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla hem ekonomik hem de politik anlamda bu süreci desteklemiştir. Bunun asli sebebi ise, gelen yabancı işçilerin hem ucuz iş gücü olması hem de çalışma koşullarının daha ağır olduğu iş alanlarında istihdam edilmeleri olmuştur (Fassmann, 2009, s. 28).

Refah devleti kavramı başlangıçta, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya ile İngiltere arasındaki farklılığa vurgu yapmak amacıyla kullanılsa da asıl anlamını sonraki yıllarda kazanarak devletlerin sağladığı sosyal ve ekonomik imkânlarla vurgu ile açıklanmıştır (Gümü, 2018, s. 34-35). Refah devletinin sınırları konusunda farklı yaklaşımlar olsa da genel olarak devletler tarafından yapılan sosyal harcamalar, emeklilik, yaşlılık ve işsizlik aylıkları gibi hizmetleri kapsamaktadır. Yani devletin vatandaşlarına sunduğu imkânlar ve olanaklar çerçevesinde refah devleti anlayışı gelişmiştir.

1970'li yıllarda Avrupa'da ekonomik sıkıntıların başlaması, refah devlet anlayışına ve göç politikalarına da yansımıştır. Refah devlet anlayışının sıkıntıya girdiği 1970'li yıllarda, Avrupalı devletler genel olarak göç hareketlerini sınırlama yoluna gitmeye başlamıştır (Castles & Miller, 2008, s. 110-111). Avrupa ülkeleri tarafından Türkiye, Kuzey Afrika ve Doğu Avrupa'dan gelen yabancı işçi alımlarını durdurma kararı alınmış ve sınırları niteliksiz yabancı işçilere kapatılmıştır.

3. Avrupa'da Göç Politikalarının Değişim/Dönüşüm Evreleri

Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki iki kutuplu dünyanın oluşturduğu koşullar içerisinde, başlangıçta kömür ve çelik üretimi konusunda ortak politikalar üretmek adına bağımsız ve uluslar üstü bir kurum oluşturulması yönünde bir plana dayanılarak temelleri atılan Avrupa Birliği, bugünkü ismini 1993 yılındaki Maastricht Antlaşması'ndan almaktadır. 1951 yılında, Schuman Deklarasyonunun bir sonucu olarak Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İtalya, Fransa ve Almanya'dan oluşan altı devlet tarafından kurulan birlik, günümüze kadar genişleyerek yoluna devam etmiş ve 2022 yılı itibarıyla yirmi yedi üye ülkeyi içine almaktadır (Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2022). 1950'li yıllarda birliğin temellerinin atılmaya başlandığı süreç ile birlikte Avrupa, savaş öncesindeki koşullar ile kıyaslandığında siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda istikrarlı bir döneme girmiştir. Savaşın oluşturduğu yıkımı düzeltebilmek ve Avrupa'nın ekonomisini geliştirmek adına bu dönemde uygulamaya konulan politikaların doğal sonucu olarak ciddi bir iş gücü ihtiyacı doğmuştur (Castles & Miller, 2008, s. 96-98). Hem birlik kurma yolunda atılan adımlar hem de ekonomik olarak yaşanan gelişmeler Avrupa'yı göç hareketleri konusunda önemli bir konuma getirmiştir.

Avrupa'da 1950'li yıllarda başlayan göç hareketlerinin hacmi ve içeriği dönemsel olarak farklılıklar gösterse de günümüze kadar devam etmiştir. Bu göç hareketlerine karşı Avrupa'da izlenen göç politikaları dönemin ekonomik, siyasi ve sosyal koşullarına göre bazı dönüşümler yaşamıştır. Bu anlamda Avrupa'daki göç politikalarının dönüşümü genellikle üç evrede ele alınmaktadır. Bunlar; 1950 ile 1970'li yıllar arası, 1970'li yıllar ile 1990'lı yıllar arası ve 1990'lı yıllardan günümüze kadar gelen dönemlerdir (Bade, 2003; Geddes & Scholten, 2016; Van Mol & de Valk, 2016). Bu çalışmada, dönemler arasındaki sınırların daha net olması ve yapılan analizi desteklemesi nedeniyle Van Mol ve de Valk tarafından yapılan dönemselleştirme kullanılmıştır. Buna göre Van Mol ve de Valk (2016, s. 31), 1950'li yıllardan başlayarak 1973 Petrol Krizi'ne kadar gelen süreci birinci dönem, 1973 Petrol Krizi'nden başlayarak 1989 yılında Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Avrupa'da demir perdenin kalkmasına kadar olan süreci ikinci dönem ve son olarak 1990'larda Avrupa'da demir perdenin sona ermesinden başlayarak Arap Ayaklanmalarının etkili olduğu 2012 yılına kadar gelen süreci üçüncü dönem olarak ele almıştır.

Mal, hizmet, sermaye ve hatta emeğin birlik bünyesinde serbest olarak hareket edebilmesi göz önünde bulundurulduğunda dünyanın en önemli siyasi, toplumsal ve ekonomik oluşumlarından birisi AB'dir. 1950'li yılların başlarında temelleri atılan oluşum, başta ekonomi olmak üzere siyasi ve içtimai alanlardaki dönüşümleri tetiklemesiyle zaman içinde Avrupa'nın göç serüvenini de etkilemiştir. Bu bölümde, 1950'li yıllardan başlayarak 2012 yılına kadar gelen süreçte, Avrupa'nın izlediği göç politikaları ve göç hareketleri dönemsel olarak ele alınacaktır.

3.1. Birinci Dönem: 1950'ler – 1973 Petrol Krizi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri ekonomik olarak ciddi bir gelişimin içerisine girmiştir. Sadece 1953 ile 1958 yılları arasında bu bölgelerdeki ülkelerin endüstriyel üretimi ortalama yüzde 30 oranında artış göstermiştir (Van Mol & de Valk, 2016, s. 32). Savaş nedeniyle genç nüfusunda ciddi bir azalma gerçekleşen Avrupa ülkeleri, farklı sektörlerdeki iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla geçici misafir işçi anlaşmaları yoluyla Türkiye, Güney Avrupa ve Kuzey Afrika gibi yerlerden işçi transferi yapmaya başlamıştır (Bade, 2003; Castles & Miller, 2008; Koçak & Gündüz, 2016). Avrupa'daki yerel nüfusun çoğunluğu, sağlıklı ve kötü koşullara sahip olan tarım, temizlik, inşaat ve madencilik gibi sektörlerde çalışmak istemiyordu (Van Mol & de Valk, 2016, s. 32). Savaş nedeniyle yerel nüfusun kısıtlı olması ve bu kısıtlı nüfusun da niteliksiz işlerde çalışma konusundaki isteksizliği, Avrupa ülkelerini geçici misafir işçi anlaşmaları yapmaya iten ana nedenlerdir. Bu anlaşmalar vasıtasıyla Avrupa'da niteliksiz işlerde çalışacak personele olan ihtiyaç giderilmek istenilmiştir.

Bu süreçte Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İsveç, Lüksemburg ve İsviçre geçici misafir işçi anlaşmaları yapan ülkeler arasında ön plana çıkmaktadır. Başlangıçta bu anlaşmalar yapılırken, geçici misafir işçilerin işlerini tamamlayıp ülkelerine geri dönmelerinin öngörülmesi nedeniyle gelen işçilere çok sınırlı haklar tanınmış ve mevcut refahtan faydalanmaları istenmemiştir (Castles & Miller, 2008, s. 96-101; Sio-Lopez & Tedeschi, 2014, s. 137; Van Mol & de Valk, 2016, s. 32). Hatta gelen geçici misafir işçilerin konaklaması için çok basit barakalar ve karavanlar inşa edilmiş, işçiler kötü koşullara mahkûm edilmişti (Fassmann, 2009, s. 28). Avrupa'nın izlediği bu geçici yabancı misafir işçi politikasının temelinde, zor sektörlerde ve düşük ücretlerde çalıştırmak bulunmaktaydı. Castles (1986, s. 761), sanayileşmenin tarihini işçi göçleri tarihi olarak tanımlarken, savaş sonrası Avrupalı bazı ülkelerin hızlı bir şekilde yürürlüğe soktuğu geçici işçi anlaşmalarının da savaş zamanı kaybedilen insan gücünün telafisini amaçladığını vurgulamıştır.

Avrupa'da başlayan geçici yabancı misafir işçi anlaşmalarını şekillendiren etkenlerden biri, ülkelerin kolonyal bir geçmişe sahip olup olmadığıdır. Örneğin, Birleşik Krallık, Fransa, Belçika ve Hollanda gibi ülkeler bu süreçte genellikle eski kolonyal geçmişi olan ülkelere göçler alırken, kolonyal anlamda ciddi bir geçmişe sahip olmayan Almanya ise Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya gibi ülkelere misafir işçi anlaşmaları yapmıştır (Aykaç & Yertüm, 2017, s. 15; Bade, 2003, s. 242; Castles & Miller, 2008, s. 100). 1950'li yıllarda başlayan bu dönemin sonunda Kuzey ve Batı Avrupa'da, Cezayir, Yunanistan, İtalya, Fas, Portekiz, İspanya, Tunus, Türkiye ve Yugoslavya gibi ülkelere ciddi sayıda göçmen bulunmaktaydı.

Kuzey ve Batı Avrupa'daki hızlı büyüme ve ekonomik gelişmeler 1970'lerde tersine dönmeye başlamıştır. Bu yıllarda yaşanan petrol fiyatlarındaki şok artışlar ve ekonomik gelişmenin durması, Avrupa'da emek arzını azaltırken yabancı işçilerin tehdit olarak görülmeye başlanmasına yol açmıştır (Bade, 2003, s. 279; Fassmann, 2009, s. 29). Avrupa ülkeleri, 1973 yılından itibaren işe alımları durdurup kendilerini 'sıfır göç alan ülkeler' ilan etmeye başlamışlardır (Castles & Miller, 2008, s. 110). Birinci dönemdeki ekonomik ve siyasi gelişmeler ışığında göç politikalarında oluşan özgürlükçü yaklaşımın yerini 1973 Petrol Krizi'nden sonra kısıtlayıcı politikalar almıştır.

3.2. İkinci Dönem: 1973 Petrol Krizi- 1989 Soğuk Savaşın Sona Ermesi

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) üyesi olan Arap ülkelerinin, 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı sırasında İsrail'e destek olan ABD ve Avrupalı bazı ülkelere karşı petrol ambargosu uygulamaya başlaması sonucu ortaya çıkan petrol krizi, dünya ekonomilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir ekonomik gelişme ve büyüme yakalayan Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri bu krizden derin bir şekilde etkilenmiştir. Bu kriz, ekonomik olarak üretimi ve imalatı olumsuz şekilde etkilemesi sebebiyle Avrupa'da iş gücüne olan talebi hızlı bir şekilde azaltmaya başlamıştır. İsviçre ve İsveç göçmen alımlarını durduran ilk ülkeler olurken, onları Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Fransa takip etmiştir (Van Mol & de Valk, 2016, s. 35). Avrupa'daki geçici yabancı işçiler için kalıcı bir yerleşmeyi tasavvur etmeyen hükümetler sırayla işçi alımlarını durdurmaya başlamış ve 'istenmeyen misafirlerin' geri döneceklerini düşünmüşlerdir fakat beklentileri gerçekleşmemiş, az miktarda yabancı misafir işçi ülkelere dönmüşse de çoğunluğu kalmıştır (Castles & Miller, 2008, s. 110-112).

Ekonomik büyüme sürecinde Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacını karşılayan yabancı işçilere karşı 1970'li yıllarda uygulanan kısıtlayıcı tedbirler Avrupa'daki liberalleşme dalgasını da kırmıştır (Bade, 2003, s. 279; Boswell, 2000, s. 541). Göç konusu, Avrupa ülkelerindeki ana gündem maddelerinden birisi olurken bu durum partilerin politikalarına ve söylemlerine de yansımıştır. Bade (2003, s. 279), bu durumun Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde göçmen karşıtı ulusal ve muhafazakâr partilere yönelik desteği artırdığını vurgulamıştır. Avrupa'da oluşan bu politik ortamın en dikkat çekici tarafı, totaliter yönetimler nedeniyle büyük bir savaş ve önemli bir yıkım yaşayan Avrupa ülkelerinde savaş sonrası başlayan değişim sürecinin kesintiye uğramasıdır. Boswell'e göre (2000, s. 543), hem ulusal anlamda hem de AB nezdinde yabancılara yönelik izlenen bu tutum, savaş sonrası ortaya konan ilkelerden vazgeçme anlamı taşımaktadır.

Kuzey ve Batı Avrupa ülkeleri 1970'li yıllardaki ekonomik krizi gerekçe göstererek işçi alımlarını durdurup tersine göç sürecini oluşturmak istese de, yabancı işçiler ülkelere geri dönmedi ve hatta ailelerini yanlarına getirmek istedi. Avrupalı devletler başlangıçta yabancı işçilerin aile birleşimlerini engellemeye çalışsa da bu konuda başarılı olamamıştır. Nihai olarak, Avrupa'daki bazı ülkelerin mahkemelerinin aile bütünlüğünün korunması gerektiği yönünde aldığı emsal kararlar, hükümetleri bunun bir insan hakkı olduğunu kabul etmeye zorlamıştır (Castles & Miller, 2008, s. 110). Bu süreçte, Avrupa'nın farklı ülkelerinde vatandaşlık kazanan, kalıcı çalışma izni ve oturma izni alan işçilerin büyük bir kısmı eşleri ve çocukları başta olmak üzere aile üyelerini yanlarına almıştır. Bu durum ise Avrupa ülkelerindeki yabancılarda nüfus yapısında ve Avrupa'ya gelme gerekçelerinde bazı değişikliklere neden olmuştur. Örneğin, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde 1974 ile 1981 yılları arasında yabancı erkek sayılarında kısmi bir azalma yaşanırken, 15 yaş altı çocukların sayısında yüzde 52 oranında ve yabancı kadınların sayısında yüzde 12 oranında bir artış görülmüştür (Castles & Miller, 2008, s. 110). Diğer taraftan, 1950'li yıllardan itibaren Avrupa'ya göç eden yabancılarda gelişimin temel gerekçesi yapılan işgücü anlaşmalarıdır, 1970'li yılların ortalarından itibaren bu durum değişmiş ve sığınma başvurularında ciddi artışlar yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre (UNHCR, 2001), AB üyesi ülkelere yapılan sığınma başvuruları 1970-74 yılları arasında 64.500, 1975-79 yılları arasında 213.700, 1980-84 yılları arasında 540.200 ve 1985-89 yılları arasında 1.012.300 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu istatistikler değerlendirildiğinde özellikle Petrol Krizi sonrası Avrupa'ya yönelik göçlerin karakterinin değiştiği vurgulanabilir. Bir taraftan yabancı işgücüne yönelik kısıtlayıcı politikalar izleyen Avrupa ülkelerinde sığınma başvurularının artması Avrupa'daki politik ortamı da etkilemiştir. Özellikle yabancı ve göçmen karşıtı politik hareketler ön plana çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Fransa'da Le Pen'in liderliğini yaptığı Ulusal Birlik hareketi göçmenlik ile işsizlik arasında doğrusal bir bağlantı olduğu propagandasını yaparak göçmenlik karşıtı bir tutum içerisinde olmuştur (Van Mol & de Valk, 2016, s. 36).

İkinci dönemdeki gelişmelerin ve izlenen politikaların Avrupa'daki ülkeler için en önemli sonuçlarından birisi şu olmuştur: başlangıçta vasıfsız işlerde, kötü koşullarda çalışan ve Avrupa'nın refahından pay alamayan yabancı misafir işçiler, artık yalnızca işgücü ihtiyacını karşılayan bir kitle değil, sosyal refah devletinin olanaklarından yararlanmak isteyen bir topluluk halini almış ve bu nedenle de sosyal ve siyasi düzene tehdit oluşturan bir kitle olarak algılanmaya başlanmıştır (Güleç, 2015, s. 83-84).

3.3. Üçüncü Dönem: 1990'lar- 2012 Arap Ayaklanmaları

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa'da üçüncü dalga göç hareketleri gelişmeye başlamıştır. Bu dönemdeki göç hareketlerini farklı yapan unsurların başında, düzensiz ya da illegal olarak adlandırılan göç ve sığınmacı hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşanması gelmektedir (Geddes & Scholten, 2016, s. 9). Bu dönemde küreselleşmenin etkisi, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi, belli bölgelerdeki istikrarsızlıklar gibi faktörler düzensiz göç ve sığınmacı hareketlerini etkileyen başlıca nedenlerdir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle başlayan bu düzensiz göç hareketliliği, Avrupa'nın münferit olarak ülkeler bazındaki göç politikalarını etkilemişse de, daha çok Avrupa'nın Birlik bazında göç politikalarının gelişmesine neden olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren kendisine yönelen yoğun göç hareketleri sebebiyle AB içerisinde sınır kontrol sistemleri, sığınma ve göç konularında ortak göç politikaları geliştirme gibi çabalar ortaya çıkmıştır (Geddes & Scholten, 2016, s. 9).

Bu dönemde, Demir Perde'nin çöküşü ve Doğu Avrupa ülkelerinin dışarıya açılması, Avrupa'ya yönelik göç sürecini tetikleyen temel faktörlerden olmuştur. Demir Perde'nin çöküşünden önce kendi ülke vatandaşlarının batıya doğru geçiş yapmasını kısıtlayan Doğu Bloku ülkeleri bu sınırlamaları artık esnetmeye başlamıştır. Bu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerin başında Almanya gelmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Berlin'in batısından daha düşük refah seviyesi içerisinde yaşayan Berlin'in doğusundaki insanlar, duvarın yıkılmasının ardından yoğun bir göç hareketine girişmiştir. Doğu Almanya'da hükümete karşı gösterilerin başladığı 1989 yılından 1992 yılının Mart ayına kadar olan süreçte Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya yaklaşık 800.000 kişi geçiş yapmıştır (Bade, 2003, s. 284). Soğuk Savaş'ın bitişiyle eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden refah düzeyi daha yüksek olan Batı Avrupa'ya doğru yoğun bir göç hareketi meydana gelmiş, 1989 yılında 320 bin olan sığınma başvurusu 1992 yılında 695 bine kadar yükselmiş, sonraki yıllarda ise belli dalgalanmalar olsa da devam etmiştir (Van Mol & de Valk, 2016, s. 37). Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte Avrupa'ya yönelik en çok sığınma başvurusunun olduğu ülkeler ise sırasıyla eski Yugoslavya Cumhuriyetleri, Romanya, Türkiye, Irak ve Afganistan olmuştur (Castles & Miller, 2008). Yirmi birinci yüzyılın başlarından itibaren AB'nin kısıtlayıcı sığınma politikaları sebebiyle sığınma başvurularında düşüşler yaşansa da, Irak ve Afganistan'daki –dış müdahalelerin de etkisiyle- siyasi istikrarsızlıklar ve Arap Ayaklanmaları süreci bu durumu 2010'lu yıllarda tersine çevirmiştir.

1990'lı yıllardan itibaren başlayan düzensiz göç hareketleri sebebiyle Avrupa'da yabancı düşmanlığının artışı göstermesi, Avrupa ülkelerinin göç ve sığınmacı konusundaki politikalarına da sirayet etmiştir (Yıldız Yücel, 2017, s. 12). Ayrıca 1992 yılında imzalanıp 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, AB'nin kendi içindeki entegrasyonu önceleyen bir anlayış getirmiştir. AB, kendi içindeki kısıtlamaları ve sınırlandırmaları kaldırırken, dışarıya karşı daha sıkı bir sınır ve vize politikası benimsemiştir. Bu antlaşmayla hükümetler arası işbirliğinin yanı sıra Avrupa Birliği organlarına da göç, sığınma, vize ve sınır kontrolü gibi konularda ülkelerin ve birliğin çıkarları konusunda yetkiler verileceği öngörülmüştür (Akdoğan & Atalay, 2017, s. 2444). Maastricht Antlaşmasıyla başlayan göç, sığınma, vize ve sınır kontrolü gibi konularda ortak göç politikası oluşturma süreci Dublin Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Tampere Zirvesi, Nice Zirvesi, Seville Zirvesi, Avrupa Göç ve Mülteci Paketi, Lizbon Antlaşması ve FRONTEX (Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi)'in kuruluşu ile devam etmiştir (Akdoğan & Atalay, 2017, s. 2444-2447). Avrupa'da artan yabancı düşmanlığı, popülizm ve sağ partilerin yükselişi gibi etkenler Avrupa'da ortak göç politikaları oluşturma sürecini zorlaştıran etkenlerdir.

Soğuk Savaş'ın sona erdiği üçüncü dönemde, Avrupa'da özellikle sığınma ve düzensiz göç hareketliliğine karşı kurumsal politika oluşturma çabaları ön plana çıkmıştır. Bu dönemde, Avrupa'da göçmenler konusunda politika oluşturma sürecindeki güvenlikçi yaklaşımlar ile özgürlükçü yaklaşımlar arasındaki gerilim varlığını devam ettirmiştir. Üçüncü dönem, 2010'lu yıllardaki Arap Ayaklanmaları ve özellikle Suriye İç Savaşı sürecine kadar gelmektedir. Üçüncü dönemden sonraki süreç, AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde AB-Türkiye arasındaki göç politikalarının da ele alınacağı bir sonraki bölümün içerisinde ele alınacaktır.

4. AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması

Avrupa'da 1970'lerin ortalarından itibaren göçmenlere karşı kısıtlayıcı yaklaşımların ortaya çıkmasıyla birlikte farklı politik arayışlara gidilmiştir. Göç hareketlerine karşı AB nezdinde ortak göç politikaları üretilmesi ve farklı enstrümanlar geliştirilmesi gündeme gelmiştir (Sönmez & Kırık, 2017, s. 5; Akdoğan & Atalay, 2017, s. 2443-2444). Avrupa'da AB üyesi ülkelerin vatandaşları dışındaki yabancılara karşı izlenen sınırlayıcı politikalar ve devletlerin güvenliğini önceleyen yaklaşımlar genellikle "Kale Avrupası (Fortress Europe)" metaforu ile açıklanmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 138-139; Faist, 2000, s. 209; Geddes & Scholten, 2016, s. 196). AB, bir taraftan Schengen uygulaması ile içe yönelik sınırlarını kaldırırken diğer taraftan özellikle doğu ve güney sınırlarına katı biçimde önlemler alarak Kale Avrupası metaforunu güçlendirmiştir. AB'nin sınır ülkeleri olan İtalya, Yunanistan ve İspanya gibi ülkelere girerek sığınma talebinde bulunmak isteyen yabancıların daha AB sınırına ayak basmadan durdurulabilmesi adına geri kabul anlaşmaları, tampon bölge oluşturulması ve sınırlarda sert önlemler alınması yönünde adımlar atılmıştır (Adıgüzel, 2016, s. 138-141). Geri kabul anlaşmaları, AB'nin kısıtlayıcı politikaları bağlamında göçmenleri kendi sınırları dışında tutabilmek adına kullandığı en önemli enstrümanlardan biridir.

Geri kabul anlaşmalarının uygulanmasına yönelik adımlar düzensiz göç ve sığınmacı hareketlerinin arttığı 1990'lı yıllarda gündeme gelmiştir. Maastricht Antlaşmasıyla ilgili bazı reformları içeren 1997 yılındaki Amsterdam Antlaşması, AB'nin göç konusunda ortak politikalar üretme açısından attığı önemli adımlardan birisi olurken, bu antlaşmayla birlikte geri kabul anlaşmalarıyla ilgili müzakere etme ve karar alma süreçleri üye ülkelerden Birlik uhdesine alınmıştır (Kırık & Sönmez, 2017, s. 5). Yine 1999 yılında gerçekleşen Tampere Zirvesi'nde göçmen hareketlerinin idare edilebilmesi adına Avrupa ortak sığınma sistemi oluşturulması gündeme gelmiştir (Papathanasiou, 2016, s. 6). Özellikle düzensiz göç ve mülteci konularında birlik içerisinde ortak göç politikaları geliştirilmesi, işbirliği ve koordinasyon sağlanması amaçlanmıştır. ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırıları AB'nin göç politikalarını derinden etkilemiş ve AB, güvenlik eksenli politikalar izlemeye başlamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası AB'nin izlediği yeni politikalar açısından en somut girişim 2002 yılında gerçekleşen Seville Zirvesi'dir. Bu zirvenin ardından AB, "güvenli üçüncü ülke" politikalarına geçiş yapmıştır (Canpolat & Onur, 2012, s. 14; Koff & Giraldo, 2014, s. 237-238). Düzensiz göç konusuna özel önem veren AB, sığınmacı akışını durdurabilmek için geri kabul anlaşmalarını uygulamaya koymaya başlamıştır. Bu anlaşmalara göre, AB üyesi ülkeler, sığınma başvurusu yapan bir kişinin başvurusunu değerlendirmeye almadan önce bu kişiyi transit olarak geldiği ülkeye geri gönderme yetkisine sahip olacaktır. AB ile Türkiye arasında 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ve 2016 yılında uygulamaya başlanan Geri Kabul Anlaşması da bu uygulamanın bir örneğidir.

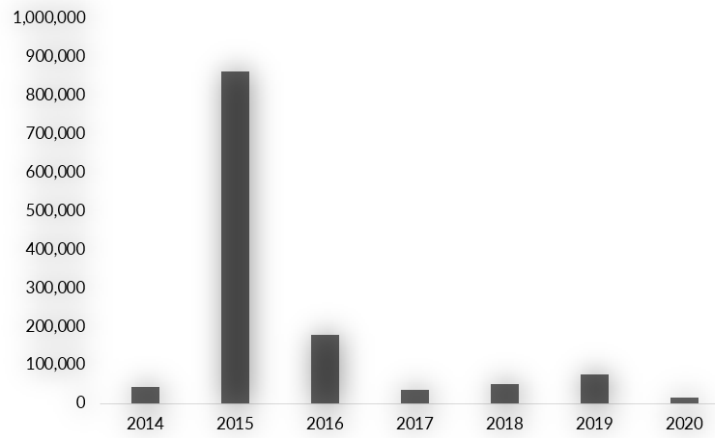
AB'nin kısıtlayıcı göç politikalarına geçmesinin ardından düzensiz göç rotasını kontrol etme girişimleri de artmıştır. Türkiye, Suriye krizi öncesinde de coğrafi konumu sebebiyle Afganistan, Irak ve İran gibi ülkelerden AB'ye geçen göçmenlerin ana güzergâhlarından biriydi (Ünalp-Çepel, 2020, s. 508). Bu açıdan AB'nin düzensiz göçü kontrol etmek adına Türkiye ile geri kabul anlaşması yapma niyeti daha 2000'li yılların başında ortaya çıkmıştır. Resmi görüşmelerden önce 2000'li yılların başında gündeme gelen anlaşma, AB Konseyi'nin müzakere direktiflerini 28 Kasım 2002 tarihinde kabul etmesinin ardından Türkiye'ye resmi olarak 2005 yılında sunulmuştur (Ekinci, 2016, s. 17). Bu süreçte başlayan müzakereler fikir ayrılıkları sebebiyle donmuş, 2009 yılında tekrar başlamıştır. 2009 yılından sonra yapılan müzakereler daha olumlu seyretmiş ve 2012 yılında AB Konseyi ile Türkiye arasında anlaşma metni konusunda mutabık kalınmıştır. Geri Kabul Anlaşması'nın metni üzerinde mutabık kalınmasının ardından AB ile Türkiye arasında bu kez vize serbestliğine yönelik bir diyalog başlamıştır. Aylar süren müzakerelerde vize serbestliği için bir yol haritası belirlenmesinin ardından 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara'da AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. 16 Aralık 2013'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" 2 Ağustos 2014 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak resmîyete kavuşmuştur (Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma, 2014/6652).

Türkiye, anlaşmayı 2013 yılında imzalamış olsa da anlaşmanın uygulanması hemen başlamamıştır. Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nı imzalamasının ardından Suriye Krizi derinleşmeye başlamış, Asya ve Afrika gibi bölgelerden düzensiz göç hareketleri beklenmedik bir biçimde artmıştır (Ekinci, 2016, s. 18). Bu durum düzensiz göçün durdurulması ve sınır güvenliğinin sağlanması açısından AB'yi Türkiye ile yeni müzakerelere itmştir. 2015 yılında AB, Türkiye'ye Ortak Eylem Planı çerçevesine bir öneride bulunmuştur. Buna göre, AB ile Türkiye arasındaki göç, sığınma ve sınır güvenliğiyle ilgili işbirliğinin artırılıp Türkiye'den özellikle Yunanistan üzerinden AB'ye sığınmacı geçişinin durdurulması hedeflenmiştir. AB'nin Türkiye'ye yaptığı tekliftteki üç önemli başlık Türkiye'ye sığınmacıların barınması ve koordinasyonu konusunda 3 milyar avroluk destek, Türk vatandaşlarına yönelik Avrupa'ya vize serbestliği ve AB ile Türkiye arasındaki üyelik müzakerelerinin yeniden başlaması olmuştur (Geddes & Scholten, 2016, s. 229). Fakat sığınmacı krizinin derinleşmesinin ardından AB, Geri Kabul Anlaşması'nın yürürlüğe gireceği tarihe kadar oluşacak düzensiz göç dalgasının kontrol edilebilmesi için yeni arayışlara gitmiştir. Bu amaçla AB ile Türkiye arasında 17-18 Mart 2016 tarihlerinde bir zirve gerçekleştirmiştir. Bu zirvenin ardından Türkiye, 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla kendi topraklarından Ege'deki Yunan adalarına geçen bütün düzensiz göçmenleri almayı kabul etmiştir. Aslında 2002 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan geri kabul anlaşmasının hızlandırılmış bir şekilde uygulanmasını öngören bu yeni süreçte, özellikle deniz yolu üzerinde artış gösteren düzensiz göç trafiğini engellemek hedeflenmiştir (Ekinci, 2016, s. 20). Bu şekilde yakalanarak Türkiye'ye gönderilecek her Suriye vatandaşı karşılığında AB üyesi ülkelere bir Suriyeli mülteci

gönderilmesi öngörülmüştür. Ayrıca Türkiye'de geçici koruma statüsü ile kalan Suriyelilerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin karşılanması adına 2015 yılında taahhüt edilen 3 milyar avroya ek olarak 3 milyar avroluk kaynağın 2018 yılı sonuna kadar verilmesi kabul edilmiştir.

AB ile Türkiye arasındaki vize muafiyeti ve geri kabul anlaşmasında vize muafiyeti sürecinin nasıl ilerleyeceği ele alınmıştır. Buna göre, seyahat belgelerinde AB standartlarına uygunluk, sınırlarda yeterli kontrol ve gözetimin yapılması, uluslararası koruma ve yabancılara dair işlemlerde AB müktesebatına uygunluk, kamu düzeni ve güvenliği ile ilişkili suçları düzenleyen mevzuatın AB müktesebatına uygunluğu, ve seyahat serbestliğinin sağlanması gibi şartlar ortaya konulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2013). Bu sürecin tamamlanmasının ardından AB tarafından Türk vatandaşlarına yönelik vize muafiyetinin sağlanması konusunda mutabık kalınmıştır. Fakat Türkiye'nin sınırlarındaki güvenliği artırıp, anlaşmanın uygulanmasına yönelik ortaya koyduğu işbirliğine rağmen AB tarafından Türk vatandaşlarına yönelik vize muafiyeti sağlanmamıştır. Vize muafiyetinin tanınmaması bu anlaşmanın temel çerçevesi ile doğrudan çelişki barındırmaktadır. Bu durum Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşması'nı uygulama konusunda yeni bir değerlendirme ihtiyacını da ortaya koymaktadır.

AB ile Türkiye arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması'nın dördüncü maddesi Türkiye'nin üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kişilerin geri kabulünü düzenlemektedir (Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma, 2014/6652). Buna göre, Türkiye, bir üye devletin ülkesine girme veya ikamet etme koşullarını sağlamayan tüm üçüncü ülke vatandaşlarını ya da vatansız kişileri, Türkiye topraklarını kullanmış olması koşulu ile geri kabul edecektir. Yani Türkiye'yi transit olarak kullanıp AB üyesi ülkeye giriş yapmış ve burada yasal statü elde edememiş kişilerin Türkiye'ye iadesi söz konusu olacaktır. Bunun dışında geri iade edilme düzenlemesi, AB ve Türkiye'nin vatandaşları için de geçerli olacaktır. AB ile Türkiye arasında yapılan anlaşma çerçevesinde AB sınırlarına giren sığınmacıların geri iade edilmesi konusu bazı tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur.



Tablo 1. 2014-2020 arasında Yunanistan'a Ulaşan Sığınmacılar
Kaynak: Migration Policy Institute.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, AB ile Türkiye arasındaki anlaşmanın yürürlüğe girmesi etkilerini hemen göstermeye başlamıştır. 2015 yılında Akdeniz üzerinden Yunanistan'a geçen sığınmacı sayısı 856,723 iken, 2016 yılında 173,450'ye ve 2021 yılı itibarıyla 4,331'e kadar gerilemiştir (UNHCR, Operational Data Portal Refugee Situations). Türkiye hem Suriye sınırındaki hem de Yunanistan sınırındaki güvenlik önlemlerini artırarak sığınmacıların geçişini ciddi şekilde sınırlandırmıştır. AB tarafından izlenen geri kabul anlaşmalarını Kale Avrupası metaforu üzerinden eleştiren Akkerman (2018, s. 43), AB-Türkiye arasındaki anlaşmanın hem Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi hem de insan hakları örgütleri açısından ciddi soru işaretleri taşıdığını belirtmektedir. Geri Kabul Anlaşması ve sınırdaki güvenlik önlemleri nedeniyle sığınmacıların insan haklarının ihlal edildiği ve kötü muamelelere maruz bırakıldığı öne sürülmüştür. Karolewski ve Benedikter (2018, s. 118), AB ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayla AB tarafından

Türkiye'ye yönelik yapılan otoriterlik eleştirilerinin ve AB-Türkiye arasındaki şikayetlerin bir kenara bıraktığı eleştirisini yapmıştır. AB'nin Türkiye'ye yönelik otoriterlik ve demokrasi eleştirisi yaptığı bir dönemde imzalanan anlaşma, AB'nin kısıtlayıcı politikaları uygulama noktasında pragmatist tutumunu ortaya koymaktadır. Yılmaz-Elmas (2020, s. 171-172), AB ile Türkiye arasında yapılan Geri Kabul Anlaşması'nın, Avrupa'da göç akımlarının önlenmesine öncelik veren geleneksel anlayışının bir tezahürü olduğunu vurgularken, bu durumun AB'nin dış politikadaki güvenilirliğini ve küresel bir aktör olarak konumunu zayıflattığını belirtmektedir.

AB, Soğuk Savaş sonrasında hem bölgesel hem de küresel ölçekte otoriter yönetimlerin yerine demokratik yönetimlerin gelmesi yönünde politikalar takip etmiştir. Merkez ve Doğu Avrupa (MDA) ülkelerinin AB'ye geçiş sürecinde siyasi, hukuki, toplumsal ve ekonomik anlamda kurumsal bazı düzenlemeler yapılmış, liberal ve demokratik anlayışın yaygınlaşması amaçlanmıştır. AB'nin bir taraftan küresel ölçekte insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin yaygınlaşması için çalışmalar yaparken diğer taraftan göç ve sığınmacı konusunda kısıtlayıcı politikalar takip etmesi kendi içerisinde çelişkiler barındırmaktadır. Bu anlamda üçüncü güvenli ülke, geri kabul anlaşmaları ve sert sınır güvenlik önlemleri gibi Kale Avrupası metaforunu tahkim eden uygulamalar AB'nin küresel ölçekteki konumu üzerinde soru işaretleri ortaya çıkarmaktadır.

5. Güvenlikçi ve Özgürlükçü Yaklaşımlar Çerçevesinde AB'nin Göç Politikalarının Değerlendirilmesi

Avrupa'daki göç hareketliliği ve göç politikalarına dair tutum İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren dönemsel farklılıklar içermektedir. Özellikle savaş sonrası sosyal ve psikolojik koşulların etkisiyle ve ekonomik şartların getirdiği zorunluluklar nedeniyle 1950'li yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar göç hareketlerine karşı Avrupa'da ılımlı bir tutumun olduğu görülmektedir. Fakat ekonomik şartların kötüleştiği 1970'li yılların ortalarından itibaren göçmen karşıtlığının arttığı ve bu yönde politik tepkilerin geliştiği görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası koşullarında artan sığınmacı ve düzensiz göç hareketliliği ile 2001 yılındaki terör saldırılarının ardından oluşan atmosfer güvenlikçi politikalara olan yönelimi artırırken, 2010'lu yıllarda Arap Ayaklanmaları ile başlayan süreçte ortaya çıkan sığınmacı krizi Avrupa'daki bu yönelimi had safhaya çıkarmıştır. Kuzelewska vd. (2018, s. 15) tarafından Avrupa'daki göçmenlere karşı olumlu ve olumsuz bakış olmak üzere iki farklı tutumun altındaki gerekçeler analiz edilmiştir. Olumlu bakışa sahip olanlar, Avrupa'nın göçmenlere yönelik koruma, barınma ve destek sağlamasının ahlaki değerleriyle ve ilkeleriyle uyduğu ve göçmenlerin Avrupa'ya gelmesinin tarihi bir gereklilik ve ekonomik bir fırsat olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca göçmenlere olumlu bakanların temel felsefesi, kimliğine ve kim olduğuna bakılmaksızın herkese saygı duyan liberal geleneğe, Kant, Locke ve Mill gibi felsefecilerin düşüncelerine dayandırılmaktadır (Kuzelewska, Weatherburn & Kloza, 2018, s. 19). Olumsuz bakışa sahip olanlar, düzensiz göçleri çok yönlü bir tehdit olarak algılamak, onları istilacı, suç ve terör ile ilişkili, sosyal, ekonomik ve kültürel bozulmaların kaynağı olarak görmektedir. Negatif bakışa sahip olanlar göçmenleri "Truva atı" olarak tanımlarken, onların hangilerinin iyi hangilerinin kötü olduğunun tam olarak bilinemeyeceğini, o nedenle istikrar, güvenlik ve kamu düzeni açısından tehlikeli olabileceklerini savunmaktadır (Kuzelewska, Weatherburn & Kloza, 2018, s. 27). Avrupa'da göçmenlere karşı olumsuz bakışa sahip olanların felsefesi, insan doğasının kötülüğüne ve otoriterliğe vurgu yapan Machiavelli ve Hobbes gibi düşünürlerle dayandırılmaktadır. Aslında çalışmada tartışılan konu her ne kadar göç hareketleri ve göç politikaları olsa da Avrupa'nın düşünsel yapısında bahse konu tutumları besleyen bir arka plan bulunmaktadır.

Mevcut yaklaşımlar arasındaki gerilim özellikle 2015 yılındaki sığınmacı krizi ile had safhaya çıkmıştır. 2010 yılında Tunus'ta başlayarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlerin birçoğunu etkileyen halk ayaklanmaları, Avrupa'ya yönelik sığınmacı hareketlerini artıran bir etki uyandırmıştır. Özellikle Suriye'deki iç savaş, bu süreci tetiklemiş ve Avrupa'da sığınmacı meselesi kamuoyunun ana gündem maddelerinden biri olmuştur. Ortak bir göç ve sığınmacı politikası oluşturamamış AB, 2015 yılında ortaya çıkan sığınmacı krizine çözüm bulabilmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. 25-26 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşen Avrupa Konseyi toplantısında göç başlığı altında "Avrupa'nın göç konusunda dayanışma ve işbirliği temelinde kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyacı vardır" diyerek yeniden

yerleştirme/yerleştirme yönünde politika izlenmesi kararı alınmıştır (European Council, 2015a). Buna göre, AB'nin sınır devletlerinden İtalya ve Yunanistan'daki 40 bin sığınmacının uluslararası koruma statüsünde diğer tüm üye devletlere yeniden yerleştirilmesi ve tüm üye devletlerin en geç aynı yılın Temmuz ayına kadar bu sığınmacıların dağıtımı konusunda mutabakata varması kararları alınmıştır (European Council, 2015a). Fakat mevcut sığınmacı krizi açısından çok ufak bir rakamı temsil etse de 40 bin sığınmacının tüm üye devletlere dağıtılması konusu, AB içerisinde görüş ayrılıklarına neden olmuş ve özellikle MDA ülkeleri bu öneriye sıcak bakmamışlardır.

22 Eylül 2015 tarihinde yapılan AB Adalet ve İçişleri Bakanları toplantısında son şeklini alan AB'nin mülteci politikası, AB içerisindeki bölünmelerin de belirginleşmesine sebep olmuştur. Yunanistan ve İtalya'daki 120 bin sığınmacının daha Birlik üyesi ülkelere yeniden yerleştirilmesi yönünde karar alınmıştır. Bu karar, Birlik üyesi ülkelere biri veya daha fazlasının üçüncü ülke vatandaşlarının kitlesel akınıyla karşılaşması durumunda bununla ilgili gerekli önlemlerin alınmasını öngören Maastricht Antlaşması referans alınarak meşrulaştırılmıştır (European Council, 2015b). Bu zirvede yapılan oylamada nitelikli çoğunluk sistemi kullanılmıştır. AB içindeki sığınmacıların tüm üye ülkelere yeniden yerleştirilmesini öngören kota sistemi bu oylama sonucunda kabul edilmiştir. Bu oylama, "Vişegrad Dörtlüsü" olarak isimlendirilen Macaristan, Romanya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya tarafından veto edilmesine rağmen kabul edilmiş fakat Avrupa'da özellikle Doğu ve Batı ekseninde bir ayrılık ortaya çıkmıştır (Bayraklı & Keskin, 2017, s. 125). AB içindeki bu ayrılığın temelinde göç hareketlerine karşı olan olumlu ve olumsuz bakış açısı yer almaktadır. Göç hareketlerine olumlu bakanlar, göçmenlere koruma ve destek sağlamanın Avrupa'nın değerleriyle uyduğu yönünde ilkesel bir tutum ya da işgücü ihtiyacının karşılanması yönünde ekonomik anlamda pragmatist bir tutum ile konuya yaklaşmaktadır. Diğer taraftan göç hareketlerine olumsuz bakanlar, göçmenlerin Avrupa'nın kültürel, toplumsal ve siyasi düzenine tehdit olduğu yönünde bir görüşü savunmaktadır.

AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın en önemli özelliklerinden birisi, Avrupa'da göç politikaları konusunda güvenlikçi yaklaşımın bir yansıması olmasıdır. Bu anlaşmanın ana amacı her ne kadar 2010'lu yıllardaki sığınmacı krizine çözüm üretmek olsa da anlaşmanın arka planını değerlendirmek gerekmektedir. 1970'lerdeki ekonomik durgunluk ve aşırı sağın politik alandaki aktifliği ile başlayan süreç, Avrupa'da kısıtlayıcı politikaların kurumsallaşmasının zeminini oluşturmuştur. Bu zemin Soğuk Savaş sonrası artan düzensiz göç hareketliliği ve 11 Eylül saldırıları ile pekişmiştir. İşte bu arka plan içerisinde, AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması farklı bir anlam kazanmaktadır. Bu anlaşma, AB'nin kendi içerisinde çelişkiler barındıran iki farklı tutumunu açığa çıkarmaktadır. Bir tarafta, AB, liberal ve demokratik değerleri savunan, bu değerlerin farklı bölgelere ve ülkelere de yayılmasını amaçlayan, Türkiye'den mülteciler konusunda coğrafi sınırlandırmayı kaldırmasını talep eden ve Türkiye'ye yönelik otoriterlik eleştirileri yapan bir rolü benimsemektedir. Diğer taraftan, AB, sığınmacılara karşı sınırlarında sert güvenlik önlemleri alan, otoriterlik ve insan hakları konusunda eleştirdiği Türkiye ile Geri Kabul Anlaşması yapan ve üçüncü güvenli ülke politikalarıyla sığınmacıları dışsallaştıran uygulamalar geliştiren bir rolü takip etmektedir. 2013 yılında Türkiye ile imzalanan Geri Kabul Anlaşması, çıkarların ve değerlerin çakışması durumunda AB'nin pragmatist tutumunu ortaya koyan önemli bir örnektir.

Avrupa'daki göç politikalarının dönüşüm sürecinde özellikle 1990'lı yıllar ile başlayan üçüncü dönem, AB'nin kurumsallaşma yolunda attığı adımlar açısından önemlidir. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa bütünleşmesi derinleştirilmiştir. Diğer taraftan, MDA ülkelerinin AB'ye girme gündemi çerçevesinde birliğin genişleme sürecini düzenlemek amacıyla çeşitli siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri ortaya koyulmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren AB içerisinde ortaya çıkan yasal ve idari düzenlemeler çerçevesinde, politika yapım süreçlerinde kurumların ve normatif düzenlemelerin etkin rolüne vurgu yapan kurumsalcı yaklaşım ön plana çıkmıştır (Bulmer, 1993; Hall & Taylor, 1996). Kurumlar tarafından yapılan düzenlemeler ya da koyulan kurallar, siyasi aktörlerin hareket etme biçimlerini etkileyebilmekte ve siyasi davranışlarına sınırlar getirebilmektedir. Kurumlar tarafından getirilen düzenlemeler, normların ya da değerlerin ifade edilmesidir ve yönlendirici özelliğe sahiptir. Bu minvalde, Avrupa bütünleşmesini ve izlenen politikaları değerlendiren rasyonel tercih kurumsalcılığı, AB kurumsal düzeninin AB organları ile üye devletler arasındaki etkileşim vasıtasıyla oluştuğunu varsaymaktadır (Kahraman, 2016: 146-149). Avrupa'nın değişen göç politikaları bağlamında özellikle 1990'lı yıllardan

itibaren yapılan düzenlemeler AB'nin kurumsallaşma süreci açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu dönemde AB organlarına göç, sığınma, vize ve sınır kontrolleri gibi konularda yetkiler verilmesini öngören Maastricht Antlaşması ile başlayan yasal ve idari düzenleme çabaları Dublin Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, AB Temel Haklar Şartı, Avrupa Göç ve Mülteci Paktı ve FRONTEX'in kuruluşu gibi gelişmelerle devam etmiştir. Birlik merkezli olarak atılan bu adımlar Avrupa'da göç ve sığınma konularında ortak politikalar geliştirmek açısından önemli bir etki oluşturmuştur. 2010'lu yıllardaki sığınmacı krizi sırasında ortak tutum sergilenememiş olsa da göç politikalarına dair karar alma süreçlerinde AB organları ile üye devletler arasındaki etkileşimin merkezi konumu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan AB'nin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren girdiği kurumsallaşma süreci, kurumlar tarafından alınan kararları, yapılan yasal düzenlemeleri ve yasal yetki dağılımını merkeze alan kurumsalcı yaklaşım açısından önemli bir çerçeve ortaya koymaktadır.

6. Sonuç

1950'li yıllardan günümüze kadar Avrupa tarafından izlenen politikalar ve mevcut yaklaşımlar değerlendirildiğinde bazı tespitler yapmak mümkündür. İlk olarak, Avrupa'nın göç ve sığınma konusunda 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki insan hakları ve liberal değerler eksenindeki tutumunun gerçeklikten uzak olduğu görülmüştür. 1970'li yıllardaki ekonomik durgunluk, Soğuk Savaş Sonrası oluşan düzensiz göç ve sığınmacı akını ve 2010'lu yıllardaki sığınmacı krizi değerlendirildiğinde, Avrupa'nın göçmen alımlarını durdurma, geri kabul anlaşmaları, güvenli üçüncü ülke ve sınırlarındaki katı güvenlik önlemleri gibi uygulamalar ile genellikle göçü dışsallaştırma yönünde politikalar izlediği görülmektedir. İkinci olarak, Avrupa'da güvenlikçi ve özgürlükçü yaklaşımların düşünsel anlamda bir geçmişi vardır ve izlenen politikalar ile tepkilere bakıldığında göç konusunda güvenlikçi yaklaşımlar daha ağır basmaktadır. Özellikle 2010'lu yıllardaki göç ve sığınmacı krizi sürecindeki uygulamalar ve izlenen politikalar Avrupa Kalesi metaforunu doğrulamaktadır. Üçüncü olarak, geri kabul anlaşmaları Avrupa'nın göçleri dışsallaştırma politikası bakımından çok önemli bir enstrümandır. AB'nin Türkiye'ye insan hakları ve otoriterlik eleştirisi yaptığı bir dönemde imzalanan AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması, AB'nin bu konudaki pragmatist tutumunu ortaya koymaktadır. Dördüncü olarak, göç ve sığınma konularında izlenen sınırlandırıcı politikalar, AB'nin demokratik ve liberal değerler ekseninde küresel ölçekte imajını zayıflatmaktadır. Bu konuda AB kendi içerisinde çelişkiler taşımaktadır. Son olarak, Avrupa'da göç ve sığınma konularında ortak bir politika ve işbirliği geliştirilememiştir. Maastricht Antlaşması'ndan itibaren Dublin Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Tampere Zirvesi, Seville Zirvesi, Avrupa Göç ve Mülteci Paktı ve Lizbon Antlaşması gibi girişimler olsa da ortak bir göç ve sığınmacı politikası oluşturma konusunda başarısız olunmuştur.

Mevcut değerlendirmeler ışığında, Avrupa'nın göç ve sığınmacı konusunda ortak politikalar üretebilmek adına daha ciddi çabalar içerisine girmesi gerektiği söylenebilir. Göç ve sığınmacı konusunda genellikle ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını AB'nin üzerinde tuttuğu görülmektedir. Ülkelerin kendi ulusal çıkarları ile AB arasında bu konularda uyum oluşturmak kolay olmasa da orta ve uzun vadeli çalışmalarla bu sağlanabilir. Aksi takdirde, güvenlikçi yaklaşımı tahkim eden politikaların kısa ve orta vadede değiştirilmesi mümkün değildir. Hatta bunun sağlanamaması, Avrupa'da aşırı sağ hareketlerin daha da güçlenmesinin önünü açabilir. Bu da Avrupa'nın demokratik ve liberal değerler eksenindeki söylem gücünü zayıflatmakla birlikte Avrupa'nın küresel ölçekteki imajını da zedelemeye devam edecektir. Diğer taraftan göçmenlere karşı olumsuz bakanların hem kamuoyunda hem de karar alıcılar nezdindeki etkisi zaman içerisinde artış göstermeye devam etmektedir. Totaliter yapılar nedeniyle İkinci Dünya Savaşı'nda ciddi bir yıkım yaşayan Avrupa'da göçmen karşıtlığı ile birlikte aşırı sağ hareketlerin güç kazanması da ilerleyen dönemler için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Nihai olarak, Avrupa'da 1950'li yıllardan başlayarak 2010'lu yıllardaki sığınmacı krizine kadar gelen süreçteki göç politikaları ve yaklaşımları değerlendirildiğinde, özellikle 1970'li yılların ortalarından itibaren güvenlikçi politikalar sürekli mevzi kazanmaktadır.

7. Extended Abstract

Today, migration is one of the most important social, political, cultural and economic matters in the world. With the disintegration of multi-national empires and the occurrence of nation states, the

phenomenon of migration has come to the agenda more. The contemporary literature on migration began to emerge with the participation of foreign peoples who were outside the political structure called the nation state or the homogeneous political community called the nation. Concepts or practices such as citizenship, passports, visas, border crossings, residence, refugee status, etc. have also shaped.

After the First World War that emerged in the Europe due to the totalitarian governments, European countries suffered a serious political, economic and social devastation in the Second World War. The European countries made an effort to transform themselves both mentally and practically so as to reorganize the devastation after the Second World War. Within the scope of developments such as the US-led Marshall Aid, the occupation constitution in the Federal Republic of Germany(FRG), the bipolar world centered on the US and the Soviet Union, and the attempt to establish unity in Europe, new governments in European countries adopted a more liberal and democratic form of governance. These developments also impacted migration policies in the Europe. The volume and content of migration movements has been varied periodically in the Europe from the 1950s. In this sense, migration movements to Europe are generally considered as three period: the first period from the 1950s to the 1973 Oil Crisis, the second period from the 1973 Oil Crisis to the end of the Cold War and the lifting of the iron curtain in Europe in 1989, and finally the third period from the end of the iron curtain in Europe in the 1990s to the Arab Uprising in 2012.

During the first period, the European countries, which experienced a serious decrease in their young population due to the devastating war, started to transfer guest workers from regions such as Southern Europe, North Africa and Türkiye in order to meet the labour force needs in different sectors. While these guest worker agreements were being made initially, the European countries gave very limited rights to the guest workers because it was thought that they would complete their work and return to their countries. The Oil Crisis that occurred after the Arab-Israeli War in 1973 adversely impacted the world economies. The European countries, which had achieved rapid economic development and growth after the Second World War, were deeply affected by this crisis. The European countries declared themselves as 'zero immigration countries' because of the negative economic conditions in the second period. In this period, restrictive and securitised policies towards foreigners emerged. After the end of the Cold War, irregular migration and asylum-seeker mobility towards Europe was experienced. The European Union tried to establish common asylum and migration policies in this period. The September 11 attack in the USA triggered Europe's security policies and made for agenda practices such as readmission agreements and strict border measures. In this context, negotiations on the Readmission Agreement between the European Union and Türkiye started and this agreement was signed in 2013.

Although Türkiye signed the agreement in 2013, its implementation did not start immediately. After Türkiye signed the Readmission Agreement, the Syrian Crisis started to deepen and irregular migration movements from regions such as Asia and Africa increased unexpectedly. This situation pushed the EU to new negotiations with Türkiye in order to halt irregular migration and strengthen border security. The EU made a proposal to Türkiye within the framework of the Joint Action Plan in 2015. Accordingly, the aim was to increase co-operation between the EU and Türkiye on migration, asylum and border security. In addition, the aim was to stop the flow of asylum seekers and migrants from Türkiye to the EU, especially through Greece. However, the EU-Türkiye agreement has caused significant debates on human rights and liberal values. The EU's externalising migration policies has been criticised on the basis of the metaphor of Fortress Europe.

There are two different attitudes or approach towards migrants in Europe: positive and negative. The positive view emphasise that Europe's provision of protection, shelter and support to migrants is in harmony with its moral values and principles. In addition, the arrival of migrants in Europe is a historical necessity and an economic opportunity. Moreover, the philosophy of those with a positive view of migrants is based on the liberal tradition of respect for everyone, regardless of their identity and who they are, and on the ideas of philosophers such as Kant, Locke and Mill. The negative view perceive irregular migration as a multifaceted threat, seeing it as invasive, associated with crime and terrorism, and a source of social, economic and cultural disruption. The philosophy of those with a negative view in Europe can be traced back to thinkers such as Machiavelli and Hobbes, who emphasised the evil of human nature and

authoritarianism. In the context of transformation of migration movements and migration policies in Europe from the Second World War to the 2015 refugee crisis, it can be said that there has been an ongoing tension between security policies and liberal policies.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akdoğan, E. & Atalay, M. (2017). Avrupa Birliği'ni Değişime Zorlayan Güç: Göç. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 2437-2454.
- Akkerman, M. (2018). *Expanding the Fortress: the Policies, the Profiteers and the People Shaped by EU's Border Externalisation Programme*. Transnational Institute ve Stop Wapenhandel.
- Aykaç, M. & Yertüm, U. (2017). Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına, *Journal of Social Policy Conferences*, 1(70), 1-29.
- Bade, K. (2003). *Migration in European History*. Blackwell Publishing.
- Bartram, D., Poros, M. V. & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. I. A. Tuncay (Çev). Hece Yayınları.
- Bayraklı, E. & Keskin, K. (2017). Avrupa'nın Mülteci Krizi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 115-136. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.342428>
- Blanco Sio-Lopez, Cristina B. ve Tedeschi, P. (2015). Migrants and European Institution: A Study on the Attempts to Address the Economic and Social Challenges of Immigration in EU Member States. F. Fauri (Ed.). *The History of Migration in Europe* (ss. 126-153). Routledge.
- Boswell, C. (2000). European Values and the Asylum Crisis. *International Affairs*, 76(3), 537-557. <https://doi.org/10.1111/1468-2346.00150>.
- Bulmer, S. (1993). The Governance of the European Union: A New Institutional Approach. *Journal of Public Policy*, 13 (4), 351-3181.
- Canpolat, H. & Ariner, H. O. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Castles, S. (1986). The Guest-Worker in Western Europe—An Obituary. *The International Migration Review*, 20(4), 761-778. <https://doi.org/10.2307/2545735>
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Nüfus Hareketleri*. B. U. Bal & İ. Akbulut (Çev). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ekinci, M. U. (2016). *Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu*. SETA Yayınları.
- European Union European Commission. (2020). Overall figures of immigrants in European Society. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en#overall-figures-of-immigrants-in-european-society [25.03.2022].
- European Council (2015a). European Council Meeting Conclusions. Brüksel, 25-26 Haziran.
- European Council (2015b). Legislative Acts and Other Instruments. Brüksel, 22 Eylül.
- Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001>.
- Fassmann, H. (2009). European Migration: Historical Overview and Statistical Problems. H. Fassmann, U. Reeger & W. Sievers (Ed). *Statistics and Reality: Concepts and Measurements of Migration in Europe*. (ss. 21-44). Amsterdam University Press.
- Geddes, A. & Scholten, P. (2016). *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. Sage Publications. <https://doi.org/10.4135/9781473982703>.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları, *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 81-100.
- Güler, A. (2021). Göç Olgusunun Çok Boyutlu Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 218-239.
- Gümüş, İ. (2018). Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 33-66.
- Hall P. & Taylor P. (1996). Political Science and the Three New Institutionalisms. *Political Studies*, 44 (2), 936-957.
- IOM (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka Planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak. B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Ed.). *Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar*. (ss.17-40). Kitap Yayınevi.

- İçduygu, A. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- Kahraman, S. (2016). *Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası*. Seçkin Yayıncılık.
- Karolewski, I. P. & Benedikter, R. (2018). Europe's Refugee and Migrant Crisis: Political Responses to Asymmetrical Pressures, *Politique Européenne*, 1(60), 98-132. doi:<https://doi.org/10.3917/poeu.060.0098>.
- Koçak, O. & Gündüz, R. D. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66-91. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.288377>.
- Koff, H. & Giraldo, G. N. (2015). Living on the Edge: Migration, Citizenship and the Renegotiation of Social Contracts in European Border Regions. F. Fauri (Ed.). *The History of Migration in Europe* (ss. 230-250). Routledge.
- Kuzelewska, E. & Weatherburn, A. & Kloza, D. (2018). Asking Big Questions: Migrants Ante Portas and What to Do with Them?, *Irregular Migration as a Challenge for Democracy* (ss. 13-47). Intersentia.
- Lucassen, L. (2019). The Rise of the European Migration Regime and Its Paradoxes (1945–2020). *International Review of Social History*, 64(3), 515-531. <https://doi.org/10.1017/S0020859019000415>.
- Migration Policy Institute (2021). The EU-Turkey Deal, Five Years On: A Frayed and Controversial but Enduring Blueprint, <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on> [31.07.2023]
- Papathanasiou, K. & Kapartziani (2016.). *The Refugee Crisis as a European Democratic Crisis. Globalism: Journal of Culture, Politics and Innovation*, 2(1), 1-25. doi:<https://doi.org/10.12893/gjcp.2016.2.6>.
- Sönmez, P. & Kırık, H. (2017). Turkish-EU Readmission Agreement: A Critique of EU-Turkey Migration Dialogue, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13(25), 1-26.
- TBMM (1961). Cenevre'de 1951 Tarihinde İmzalanmış Olan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyon Raporu, 1-23.
- Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları (2013). Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma. *T.C Resmi Gazete*, 29076, 2 Ağustos 2014.
- Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2001 İlerleme Raporu (13.11.2001). Avrupa Toplulukları Komisyonu.
- UNHCR (2001). Asylum Applications in Industrialised Countries, 1980-1999. Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
- UNHCR (2023). Operational Data Portal Refugee Situations, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179> [31.07.2023]
- Ünalp-Çepel, Z. (2020). Critical Arguments About Readmission Practices and Policies Between EU and Turkey. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), 501-522. <https://doi.org/10.32450/aacd.886943>.
- Van Mol, C. & de Valk, H. (2016). Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective. B. Garces-Mascarenas & R. Penninx (Ed.). *Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors* (ss. 31-55). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4_3.
- Yıldız Yücel, Sümeyra. (2017, Kasım 21). *Analiz: Avrupa'nın Mültecilerle İmtihani*. SETA. <https://www.setav.org/analiz-avrupanın-multecilerle-imtihani/>
- Yilmaz-Elmas, F. (2020). EU's Global Actorness in Question: A Debate over the EU-Turkey Migration Deal. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(68), 161-177. <https://doi.org/10.33458/uidergisi.856887>.